

Dateringsonderzoek kan lokale geschiedschrijving een extra, harde historische basis geven

Datering maakt van heiligen echte mensen

En team van het Brusselse Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium (KIK) heeft het gebeente van de heilige Dimpna gedateerd. Dimpna is bekend als patrones van de zwakzinnigen en wordt vereerd in Geel. Een C14-datering op beenderen van twee individuen uit een Geels relikwieschrijn – er zijn sterke vermoedens dat ze toebehoren aan Dimpna en aan haar biechtvader Gerebernus – situeert hun overlijden ergens rond de achtste eeuw. De legende wil dat Dimpna, een Ierse koningsdochter, weigerde met haar vader te trouwen nadat haar moeder was overleden. De heidense koning verzette zich ook met klem tegen haar bekering tot het christendom. Omdat de koning dreigde zijn dochter te verplichten tot een incestueuze trouwpartij, vluchtte Dimpna met Gerebernus naar het vasteland.

Volgens de overlevering kwamen ze aan in Antwerpen rond 600. Van Antwerpen zetten ze hun vlucht verder, om ten slotte in Geel te belanden. Maar ook in Geel vond Dimpna geen rust. Haar vertoornde vader liet haar opsporen en vond uiteindelijk zijn dochter en de biechtvader. Dat hij haar vond, was veeleer aan het toeval te wijten

dan aan zijn speurderskwaliteiten. Na een overnachting in Villa Westerloo bij Geel betaalde het gevolg van de koning in Iers geld, waarna de waard opmerkte dat hij recent nog dergelijk geld had gekregen van een 'Ierse maagd', die een mijl verderop in de bossen woonde en met het geld eetwaren was komen kopen.

Met de waard van Villa Westerloo trokken de hovelingen het bos in. Ze herkenden haar van ver en trokken onverwijld naar Antwerpen waar de koning op informatie wachtte. De koning mobiliseerde zijn gevolg en trof in de bossen inderdaad zijn dochter aan, samen met Gerebernus. Hovelingen uit het gevolg van de koning sloegen Gerebernus, nadat die nog had geprobeerd de koning tot rede te brengen, ter plekke dood.

De koning drong daarna nogmaals aan op een huwelijk en beloofde haar de hemel op aarde. Maar Dimpna weigerde halsstarrig op het verzoek in te gaan, waarna de vorst haar eigenhandig onthoofdde. De koning liet de twee levenloze lichamen achter voor de 'wilde beesten'. Eigenaardig genoeg bedankten die wilde beesten voor het feestmaal dat ze aangeboden kregen. De inwoners van Geel vonden de lijken en begroeven ze ter plekke. Nadat bij het graf enkele mirakels gebeurden, werden de lijken opgegraven. Ze bleken niet meer in een armenkist te liggen, maar in twee prachtige sneeuwwitte sarcofagen 'die om hunne ter streke onbekenden vorm en

kleur, als een werk der engelen gebonden werden'.

In de buurt van een van de twee kisten lag een terracotta tegel met daarop de naam Dimpna.

Het nieuwe, ophefmakende mirakel vond in de ruime omgeving nogal wat weerklank en de begraafplaats van de twee werd snel een geliefd bedevaartsoord, vooral omdat er nu nog meer miraculeuze genezingen plaatsvonden. In de loop der jaren groeide vooral Dimpna's reputatie als genezeres van krankzinnigen, met het bekende resultaat voor Geel, tot vandaag een stad die met geesteszieken leeft.

De Dimpnalegende ging een eigen leven leiden, kreeg een vervolg in de mondelinge overlevering en werd een eerste keer opgetekend in de dertiende eeuw door kannunik Petrus Cameracensis van het Sticht van den H. Autbertus van Kamerijk. Zijn verhaal ging naar eigen zeggen terug op het in de volkstaal populaire verhaal dat in die tijd in Geel en ruime omgeving circuleerde.

Met de datering van de beenderen uit het relikwieschrijn moest nu eindelijk eens worden nagegaan of er voor zoveel volksdevotie wel historische gronden zijn. Vroeger was een C14-datering op beenderen een omslachtige en erg destructieve methode, waardoor bezitters van relikwieën tegenover de ingreep erg huiverachtig stonden. Nu er voor een betrouwbare datering maar een fractie materiaal meer nodig is, beslisten de Gelaars

Veel Vlaamse en Noord-Franse steden en gemeenten zijn ontstaan rond het graf van een of ander martelaar. Vraag is of die heiligen echt hebben bestaan, en wanneer precies?

dat het er dan eindelijk maar eens van moest komen.

Er werd een piepklein monster genomen uit drie lange botten – dijbenen – in het schrijn, twee afkomstig van een jong iemand, het derde van een ouder, roubuuster man. Ook stukjes textiel die nog op de botten zaten werden bemonsterd. Tegelijk werd ook een klein monster genomen uit een onderkaak waarop als opschrift +Maxillus S. Gerebernus+ prijkt. De onderkaak wordt bewaard in een monstrans. Ofschoon de herkomst van de onderkaak onduidelijk is, werd algemeen aangenomen dat ze Gerebernus had toebehoord.

De resultaten van het onderzoek zijn opmerkelijk. De dijbenen dateren naar verluidt uit een periode tussen het einde van de zevende en het einde van de negende eeuw, waarschijnlijk moeten ze worden gesitueerd in de achtste eeuw. De drie botten kunnen even oud zijn, al is daar met de gebruikte dateringmethode moeilijk absoluut uitsluitel over te geven. De textielfragmenten op het

robuuste dijbeen zijn van een veel jongere datum, waarschijnlijk dateren ze van de vijftiende eeuw. Toen werd de laatste fase van de bouw van de Sint-Dimpnakerk voltooid. Misschien werd het been bij die gelegenheid in een stuk textiel gerold. Dat gebeurde wel vaker in die tijd.

Ook het kaakbeen is jonger en hoort duidelijk niet bij de rest van de beenderen. Het kon gedateerd worden in het laatste kwart van de tiende of het eerste kwart van de elfde eeuw. De kaak dateert daarmee uit de periode dat de nieuwe kerk werd gebouwd. Misschien zijn er toen stukken uit een andere context aan de relikwie toegevoegd.

De parochianen van Sint-Dimpna zijn erg tevreden over het resultaat. Eerst werd gevreesd dat met de datering een eeuwenoude heiligenverering in het gedrang zou komen. Tegenvallende resultaten zouden het bedevaartsoord in een heel ander daglicht hebben geplaatst. De dateringen zijn, vergeleken met de periode waarin de legende zich afspeelt, weliswaar iets te jong, maar waar-

schijnlijk is dat vooral een kwestie van onnauwkeurigheid in de overlevering. In het dertiende-eeuwse manuscript van kannunik Petrus Cameracensis wordt immers geen melding gemaakt van een jaartal. Een situering in de tijd dook pas in latere versies op.

Het voorbeeld van Sint-Dimpna heeft nu ook andere kerken en bedevaartsoorden er toe aangezet op relikwieën een dateringsonderzoek te laten uitvoeren. De vorsers van het KIK zijn daar nu mee bezig. Het doel is de lokale geschiedschrijving een bijkomende, harde historische basis te geven. Veel van de Vlaamse en Noord-Franse steden en gemeenten zijn immers gevormd rond het graf van een of andere martelaar. Het KIK wil nagaan of die figuren echt hebben bestaan en wanneer precies. De resultaten van het onderzoek zullen tegen eind 2005 bekend zijn en worden gebundeld in een boek.

Frans Steenhoudt

Bontepels

Er was eens een koning en die had een vrouw met gouden haar. Ze was zo mooi, dat haar gelijke nergens te vinden was. Toen werd zij ziek en daar ze voelde, dat ze weldra sterven ging, riep ze de koning en zei: "Als je na mijn dood weer trouwen wilt, neem dan geen vrouw die niet even mooi is, of die niet zulk gouden haar heeft. Dat moet je me beloven." De koning beloofde haar dat; zij sloot haar ogen en stierf.

Lang was de koning ontroostbaar; hij dacht er niet aan, weer een vrouw te nemen. Eindelijk zeiden de raadslieden: "Het gaat niet anders, de koning moet weer trouwen, want we moeten een koningin hebben." Nu werden er boden overal heengezonden om een bruid te zoeken, even mooi als de overleden koningin. Maar er was er geen in de hele wereld en al had men er zo één gevonden, zo was er toch geen één met zulk gouden haar. De boden kwamen onverrichterzake weer thuis.

De koning had echter een dochter die net zo mooi was als haar gestorven moeder en zij had ook zulk gouden haar. Toen ze opgegroeid was, zag de koning haar eens aan en zag, dat ze in alles sprekend haar moeder was en plotseling voelde hij een grote liefde voor haar.

Nu sprak hij tot zijn raadslieden: "Ik wil mijn dochter huwen, want zij is het evenbeeld van mijn overleden vrouw en anders kan ik toch geen vrouw vinden die op haar lijkt." Toen de raad dat hoorde, schrokken ze en zeiden: "God heeft verboden dat een vader met zijn dochter trouwt. Daar kan niets goeds van komen en het rijk zou mee in 't verderf getrokken worden." De dochter schrok nog erger toen ze het besluit van haar vader vernam, maar ze hoopte hem van zijn plan af te brengen. Ze zei nu tegen hem: "Voor ik uw wens vervul, moet ik eerst drie gewaden hebben. Het ene goud als de zon, het tweede zilver als de maan, het derde fonkelend als de sterren. Dan wil ik nog een mantel hebben van alle soorten pelswerk en elk dier uit uw rijk moet er iets van zijn huid voor afstaan." Ze dacht: "Dat is toch onmogelijk, daarmee leid ik mijn vaders gedachten af."

De koning bleef er echter bij en de vaardigste jonkvrouwen van zijn land moesten de kleren weven, het ene goud als de zon, het tweede zilver als de maan en het derde fonkelend als de sterren. De jagers moesten alle dieren van het hele land vangen en hun een stuk van de huid nemen; daaruit werd een pelsmantel van duizend soorten samengesteld. Toen eindelijk alles klaar was, liet de koning de mantel halen, spreidde hem voor haar uit en zei: "Morgen zal de bruiloft zijn."

Nu de prinses zag dat er geen uitweg meer was, besloot ze te ontsnappen. 's Nachts, terwijl iedereen sliep, stond ze op en nam van al haar kostbaarheden drie stuks: een gouden ring, een gouden spinnewiel en een gouden haspeltje; haar drie kleren van zon, maan en sterren deed ze in een notendop. De pels trok ze aan en ze maakte haar gezicht en handen zwart met roet. Toen bad ze tot God, liep weg en liep de hele nacht door, tot ze in een groot bos kwam. Ze was moe, ging in een holle boom zitten en sliep in.

De zon ging op, ze bleef slapen en sliep nog steeds, toen de zon al hoog aan de hemel stond. Nu ging de koning aan wie dat bos toebehoorde niet jagen. Zijn honden kwamen bij de boom, ze snuffelden, liepen er omheen en blaften. De koning zei tegen zijn jagers: "Kijk eens wat voor wild zich daar heeft verstopt." De jagers volgden dit bevel en toen ze terugkwamen, zeiden ze: "In die holle boom ligt een wonderlijk dier, zoals we het nooit hebben gezien, de huid heeft de meest verschillende beharing, maar het ligt te slapen." De koning zei: "Probeer het levend te vangen, bind het dan op een wagen en neem het mee."

Toen de jagers het meisje aanpakten, ontwaakte ze verschrikt en riep hun toe: "Ik ben een arm kind, door vader en moeder verlaten, heb medelijden en neem me mee." En zij zeiden: "Bontepels, je bent goed voor de keuken, kom maar mee, je kunt altijd nog de as bijeenvegen." Dus zetten ze haar op

een kar en reden haar naar het slot van hun koning. Daar wezen ze haar een hokje onder de trap, waar geen daglicht kwam en zeiden: "Bontepels, daar kun je wonen en slapen." Toen werd ze naar de keuken gezonden, ze moest hout aandragen en water, stookte 't vuur, plukte 't wild, maakte groenten schoon, veegde de as en deed allerlei vuil werk. Zo leefde Bontepels gedurende lange tijd zeer armelijk. Ach, schone prinses, wat moet er van je worden!

Eens op een keer werd er feest gevierd in 't slot, toen vroeg ze aan de kok: "Mag ik naar boven, om te kijken. Ik zal buiten de deur blijven." De kok zei: "Ja, ga maar, over een half uurtje moet je terug zijn om de as weer aan te vegen." Ze nam haar olielampje, ging naar haar hokje, trok de pels uit. Ze waste de roet van 't gezicht en van haar handen, zodat haar volle schoonheid weer aan 't licht kwam. Toen maakte ze de notedop open en haalde haar gewaad te voorschijn dat goud was als de zon. Zo ging ze naar boven naar 't feest. Iedereen ging haar uit de weg, want niemand kende haar, maar iedereen dacht dat ze een prinses was. De koning evenwel kwam haar tegemoet, reikte haar de hand, danste met haar en dacht in zijn hart: "Zo'n mooie vrouw hebben mijn ogen nog niet gezien." De dans was ten einde, ze boog diep, de koning keek om, weg was ze en niemand wist waarheen. De schildwachten voor 't slot moesten komen en werden uitgevraagd, maar niemand had haar opgemerkt.

Maar zij was naar haar hokje gegaan, had haar gouden gewaad vlug uitgetrokken, gezicht en handen zwart gemaakt en haar pels aangetrokken. Ze was nu weer Bontepels. Toen ze in de keuken kwam en aan 't werk wou gaan en de as aanvegen, zei de kok: "Laat dat maar tot morgen, kook de soep voor de koning, ik wil boven ook eens een kijkje nemen; maar laat geen haar in de soep vallen, anders krijg je nooit meer wat te eten!" Nu ging de kok weg en Bontepels kookte de soep voor de koning en ze kookte broodsoep zo goed als ze kon. Toen ze klaar was, haalde ze uit het hokje haar gouden ring en legde die in de schaal waarin de soep was opgediend.

Toen het dansen voorbij was, liet de koning soep boven brengen, at die en het smaakte hem zo goed, dat hij vond dat hij nooit lekkerder soep had gegeten. Toen hij op de bodem kwam, vond hij daar een gouden ring liggen. Hij kon maar niet begrijpen hoe die erin gekomen was. Hij beval nu de kok te roepen. De kok schrok, toen hij het bevel hoorde en zei tegen Bontepels: "Je hebt vast een haar in de soep laten vallen, als 't zo is, krijg je slaag!" Hij kwam bij de koning en die vroeg, wie de soep had gekookt. De kok zei: "Ik heb de soep gekookt." Maar de koning zei: "Dat is niet waar, want het was anders gekookt, veel lekkerder dan gewoonlijk." Hij antwoordde: "Ik moet 't wel zeggen: ik heb 't niet zelf gedaan, maar dat Bontje." De koning sprak: "Ga naar beneden en zeg haar, boven te komen."

Toen Bontepels kwam, vroeg de koning: "Wie ben je?" - "Ik ben een arm kind en ik heb geen vader en geen moeder meer." Hij vroeg weer: "Waar ben je voor, hier in mijn slot?" Ze antwoordde: "Nergens deug ik voor, dan dat ik de laarzen naar mijn hoofd krijg." Hij vroeg weer: "Waar had je de ring vandaan, die in de soep was?" Ze antwoordde: "Ik weet van geen ring." Zo kon de koning niets uit haar krijgen en moest haar weer weg zenden.

Een poos later was er weer een feest en Bontepels vroeg de kok nog eens om te mogen kijken. "Ja, als je in een half uur weer terugbent en kook dan die broodsoep voor de koning die hij zo lekker vindt." Ze liep naar haar hokje, waste zich vlug en nam uit 't notedopje het gewaad dat zilver was als de maan en deed dat aan. Ze ging naar boven en leek op een prinses; de koning trad op haar toe en verheugde zich over het weerzien en omdat de dans juist begon, dansten ze samen. Toen de dans voorbij was, verdween ze zo snel, dat de koning niet merken kon, waar ze heenging. Zij echter vloog in haar hokje en was weer spoedig Bontepels en ging naar de keuken om de broodsoep klaar te maken. Terwijl de kok boven was, haalde ze het gouden spinnewieltje en deed dat in de schaal, zodat de soep daar overheen werd opgediend. Daarop werd de soep naar de koning gebracht, die at ervan en het smaakte hem weer zo goed als de vorige maal en hij liet de kok komen en die moest

ook nu weer erkennen, dat Bontepels de soep had gekookt. Bontepels kwam weer voor de koning, maar zij antwoordde, dat ze er alleen maar was om laarzen naar haar hoofd te krijgen en van het gouden spinnewieltje wist ze helemaal niets.

De koning richtte nog eens een feest aan en het ging niet anders dan bij de vorige feesten. Wel sprak de kok: "Jij bent een heks, Bontje en je doet alsof wat in de soep, waardoor hij zo lekker wordt en de koning hem beter vindt dan wanneer ik kook," maar omdat ze er zo om vroeg, liet hij haar op de bepaalde tijd naar boven gaan. Ze ging nu met het gewaad dat flonkerde als de sterren en daarmee kwam ze in de zaal. De koning danste weer met het mooie meisje en vond dat ze nog nooit zo mooi was geweest. En onder het dansen stak hij haar zonder dat ze het merkte, een gouden ring aan haar vinger en hij had gezegd dat het een heel lange wals moest zijn. Toen die uit was, wilde hij haar bij de handen vasthouden, maar zij rukte zich los en sprong zo vlug tussen de mensen, dat ze voor zijn ogen verdween. Ze liep wat ze lopen kon, naar het hokje onder de trap. Maar ze was langer dan een half uur weggebleven en zo kon ze het feestgewaad niet uittrekken, maar ze gooide vlug de pels er overheen en in de haast maakte ze zich niet goed zwart, maar één van haar vingers bleef wit.

Bontepels ging nu naar de keuken, kookte voor de koning een broodsoep en legde er, toen de kok was weggegaan, een gouden haspel in. Toen de koning die haspel op de bodem van zijn bord vond, liet hij Bontepels roepen: toen zag hij de witte vinger en hij zag de ring, die hij onder het dansen eraan gestoken had. Toen greep hij haar bij de hand en hield ze vast en toen ze zich wilde losmaken en weglopen, ging de pelsmantel een heel klein beetje open en het sterrenkleed glinsterde tevoorschijn. De koning pakte de mantel beet en trok die van haar af. Toen kwamen de gouden haren voor de dag en zij stond daar in haar volle schoonheid en kon zich niet langer verborgen houden. En toen zij roet en as uit haar gezicht geveegd had, toen was zij mooier, dan er ooit nog een meisje op aarde gezien was. Maar de koning zei: "Jij bent mijn lieve bruid en wij zullen nooit meer van elkaar scheiden." Daarop werd de bruiloft gevierd en zij leefden tevreden tot aan hun dood.

Bron: *De sprookjes van Grimm; volledige uitgave*, vertaald door M.M. de Vries-Vogel. Unieboek BV - Van Holkema & Warendorf, Weesp, 1984.